

УДК 1(091)+165.6/8

DOI: 10.26565/2226-0994-2020-63-12

Максим Кулик

ТЕОРІЯ ПІЗНАННЯ СЕВЕРИНА БОЕЦІЯ: ГОЛОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА СЕНСИ В КОНТЕКСТІ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ТЕОЛОГІЇ

У статті розглянуті питання окремих вихідних положень теорії пізнання як частини теології відомого мислителя Середньовіччя Северина Боеція. Розглядаються головні концепції пізнання: розум, інтелект, розуміння, божественне знання, узагальнення, божественний розум, проста форма та інші. Метою статті є систематичний виклад ключових проблем, які виявляють місце пізнання як діяльності, що визначає сенс існування людини в епістемологічній доктрині С. Боеція. Викладено аргументи на користь співвідношення поняття «божественного розуму» С. Боеція та поняття *νοῦς* (з грецьк. «розум») у Арістотеля. Виявлено походження концепції «простої форми». На основі концептуального аналізу продемонстровано, що значна частина епістемологічних ідей Северина Боеція є запозиченнями в Арістотеля. Здійснено дослідження щодо співвідношення між концепціями «простої форми» і «божественного знання» як різних типів знання, що здобуваються за допомогою «божественного розуміння». Продемонстрована значимість концепцій вищого рівня пізнання та досліджена мета їх введення С. Боецієм у праці «Розрада від Філософії» (у контексті його епістемології). Виокремлені причини різноманітності засобів пізнання та типів знання, а також причини різної їх досконалості (відповідно до принципу ієрархічної вкладеності). Визначено, що метафізичними сутностями, які брали участь у такому розподілі, є доля, провидіння та божественний розум. Досліджене використання людиною різних засобів пізнання в освіті й науці та встановлено розподіл засобів пізнання й типів знання відповідно до окремих наук за класифікацією С. Боеція. Підсумком дослідження стає теологічна інтерпретація поглядів С. Боеція на межі й можливості людського пізнання та призначення людини як істоти, створеної Богом.

Ключові слова: епістемологія, пізнання, божественний розум, інтелект, знання, теологія.

Теологічна доктрина представника латинської патристики Северина Боеція мала важливий вплив на філософію Середньовіччя. Мислитель розробив проблему універсалій, виходячи з тверджень, викладених Порфирієм у праці «*Isagoge*» («Вступ до категорій Арістотеля»). Боецій здійснив переклад і створив коментар до цієї праці [Spade, pp. 1–25]. Северина Боеція також вважають «вчителем Середньовіччя» завдяки вкладу в розвиток «семи вільних наук» (*artes liberales*), зокрема квадривіуму. Незважаючи на наявність ґрунтовних досліджень спадщини Боеція, все це лишається неоднозначними окремі положення та концепції його епістемології, що потребують більш докладного розгляду.

Мета статті – систематично викласти ключові проблеми, які виявляють місце пізнання як діяльності, що визначає призначення існування людини, в епістемології С. Боеція. *Завданнями* дослідження є: уточнення окремих аспектів концепцій «божественного розуму», «простої форми», «божественного знання»; дослідження причин різноманітності пізнання, значення та мети введення С. Боецієм концепцій вищого рівня пізнання; розгляд проблеми зв'язку різних засобів пізнання з науками й освітою; вирішення проблеми граничних меж і можливостей людського пізнання, а також призначення й сенсу існування людини в контексті епістемології Северина Боеція.

У наш час С. Боецію приділена певна увага у вітчизняній науці, зокрема А. Содоморою був зроблений переклад його головної праці – «*De consolatione philosophiae*» («Розрада від Філософії»). Також філософія С. Боеція досліджувалася Гнатівською (Бокал) Г. В., Жадько К. В., Котусенко В. В., Пхиденко С. та ін. Серед найвідоміших публікацій зарубіжних вчених можна виділити праці Дж. Маренбона, зокрема «*Boethius*» [Marenbon, 2003], та «*Cambridge Companion to*

© Кулик М. Р., 2020.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

Boethius» [Marenbon, 2009] за його редакцією. Також слід згадати таких відомих дослідників, як С. Блеквуд, Дж. Мегі, Г. Чедвік, Т. Суто, Й. Грубер.

У п'ятій книзі «Розради від Філософії» Боецій наводить класифікацію живих істот, яким доступне пізнання: непорушні тварини, рухливі тварини, люди, Бог. Їм властиві різні засоби пізнання: «Одним лише простим відчуттям, позбавленим усіх можливостей пізнання довколишнього світу, випало володіти непорушним істотам, що ними є морські черепашки й інші створіння, що тримаються скелястого узбережжя. Уявою наділені рухливі тварини, яким, мабуть, якоюсь мірою вже притаманна властивість від чогось тікати, а до чогось іншого – пориватися. Ознакою ж людської природи є розум, так само як божественної – вище розуміння» [Боецій, 2020, с. 197]. Відчуття (*sensus*) дає змогу сприймати втілену в матерії поставу. Уява (*imagination*) дає можливість сприймати поставу (форму) абстраговано від матерії. Здатність раціонального мислення, тобто власне розум (*ratio*), є здатністю збирати інформацію, робити узагальнення [Боецій, 2020, с. 193–197]. Розум може переходити в пізнанні від сприйняття одиничних предметів до більш загальних категорій – родів і видів (лат. *universali* – узагальнення, «універсалії»). Саме з категорій, які сприймаються розумом, Боецієм була вперше поставлена проблема універсалії [Boethius, 1994, pp. 20–25].

Перші три засоби пізнання були описані Боецієм в коментарі на «Isagoge» Порфірія [Boethius, 1994, pp. 20–25]. У праці «Розрада від філософії» він додає ще один рівень пізнання – божественне, або вище розуміння (*divina intellegentia*). Божественне розуміння, на перший погляд, доступне лише Богові, але при глибокому розгляді виявляється, що людина також може його використовувати [Кулик, 2020, с. 10–11]. Тип знання, який досягається божественним розумінням, – це проста форма речей (*simplicia forma*), що їм передує та є їхньою причиною [Marenbon, 2003, pp. 132–133]. З огляду на викладений Боецієм матеріал щодо можливостей знання та розуміння Бога, тип знання, яким володіє Бог та яке пізнається божественним розумінням, – це божественне знання (*divina scientia*) [Боецій, 2020, с. 199].

Табл. 1. Категоріальний апарат теорії пізнання Северина Боеція *

Суб'єкт пізнання	Засіб (рівень) пізнання	Спосіб (процес) набуття знання	Тип знання	Об'єкт пізнання
Бог, люди	<i>Divina intellegentia</i> (божественне розуміння)	<i>Intellectus</i> (розуміння)	<i>Simplicia forma</i> (проста форма), <i>divina scientia</i> (божественне знання)	Об'єктивна дійсність / Бог
Люди	<i>Ratio</i> (розум)	<i>Ratiocinatio</i> (розумування)	<i>Universali</i> (узагальнення, універсалії)	Об'єктивна дійсність
Люди, тварини	<i>Imaginatio</i> (уява)		<i>Figura sine materia</i> (постава, форма поза матерією)	
Люди, тварини	<i>Sensus</i> (відчуття)		<i>Figura</i> (постава, форма, що втілена в матерії)	

* Розроблено автором.

Вище пропонується таблиця, у якій розглядаються основні концепти категоріального апарату теорії пізнання С. Боеція. Схематично тут можна побачити співвідношення раціональних концепцій (*ratio, ratiocinatio, universali*) і концепцій вищого (божественного) рівня пізнання (*divina intellegentia, intellectus, divina scientia, simplicia forma*). Термін «раціональні концепції пізнання» вводить автор статті з метою узагальнення концепцій пізнання, які стосуються пізнання людини, а термін «концепції пізнання вищого рівня» – для узагальнення концепцій пізнання, які стосуються Бога.

Аналізуючи теорію пізнання Северина Боеція, Дж. Маренбон виокремлює принцип ієрархічної вкладеності. Відповідно до цього принципу, для пізнання нижчого рівня недоступне те, що сприймає пізнання вищого рівня, але пізнання вищого рівня охоплює також і те, що сприймає пізнання нижчого рівня. Цей принцип сформульований Боецієм вперше в коментарі на «Isagoge» Порфирія на перші три рівні пізнання, а в «Розраді від Філософії» він доданий також стосовно четвертого – божественного розуміння [Marenbon, 2003, p. 133]. У процесі пізнання тип знання, що здобувається, не залежить від об'єкта пізнання, а лише від суб'єкта, а також від рівня пізнання, який останній використовує. Знання кожного наступного рівня є більш повним і більш досконалим за попереднє, а тому кожна з істот використовує переважно той засіб пізнання, який дає найдосконаліше знання відповідно до власних можливостей суб'єкта пізнання [Боецій, 2020, с. 194].

Можливість використання розуму для виведення узагальнень Боецій назвав розумуванням (*ratiocinatio*). Ця концепція є власне способом (процесом) використання розуму. Високі можливості пізнання людини в порівнянні з тваринами пов'язані насамперед із можливостями використання здобутків нижчих рівнів пізнання [Боецій, 2020, с. 197]. Оскільки пізнанню розумом доступне те, чого немає у можливостях пізнання відчуттям та уявою, то Боецій робить висновок, що розумування є більш надійним і проникливішим поглядом на речі [Боецій, 2020, с. 197]. Окрім цього, Боецій вказує, що нижчі рівні пізнання не мають можливості жодним чином пізнати деякі особливі сутності та сенси. Зокрема, людина не може розумом збагнути всі устрої божественного промислу (*divinae operae machina*) [Боецій, 2020, с. 197]. Також розумом неможливо пізнати Бога.

Розумування дає людині можливість виявляти універсальну форму речей [Marenbon, 2003, p. 133], збираючи загальні якості, об'єднуючи їх у поняття та формуючи таким чином категорії. Роди й види, вирізнені як загальні поняття, Боецій називає універсаліями (*universali*). На думку Боеція, це дає людині змогу піднятися на вершину знання в порівнянні з іншими земними істотами, що також вказує на повноту знання, отриманого розумуванням, і його достатність для людського існування.

Відповідно до цього дослідження, виникають такі проблеми, які потребують вирішення.

1. Проблема походження концепції «божественного розуму» (*divina mentis, divina ratio*).

За Боецієм, людина є вищою розумною істотою в земному світі, однак найвищою розумною істотою є Бог – божественний Розум, що є першоначалом і розпорядником усього суцього [Боецій, 2020, с. 166]. Необхідно зазначити, що концепції *divina mentis* і *divina ratio* вживаються у Боеція в тотожному значенні, і обидві перекладаються як «божественний розум». Ця концепція Бога схожа на концепцію Бога, що є Розумом (грец. *νοῦς*) у Арістотеля. На підтвердження цьому наводиться такий аргумент: Арістотель дійшов висновку, що розум мислить найбільш божественно і найбільш досконало. Цей Розум є незмінним і непорушним, стан його існування – мислення [Арістотель, 2018, с. 318–319]. Натомість в інтерпретації Боеція, зробленій Джоном Маренбоном [Marenbon, 2003, p. 136], Бог є нескінченно потужним розумом, його життя суто інтелектуальне, тобто є життям мислення.

Також – відповідно до твердження Боеція про те, що можливість пізнати об'єкт залежить не від самого об'єкта, але від інтелектуальних можливостей суб'єкта пізнання та його власної природи [Боецій, 2020, с. 192, 194] – необхідно зрозуміти, що робить Бога

розумово найвищою істотою. Відповідь на це питання Боецій дає згодом: це існування Бога відносно часу. По-перше, Бог є вічним. По-друге, існування Бога – це існування поза часом, тобто воно є атемпоральним [Marenbon, 2003, p. 137]. По-третє, Бог завжди знаходиться в стані непроминальної теперішності, тож у стані непроминальної теперішності знаходиться і божественне знання [Боецій, 2020, с. 201]. У Арістотеля ж Розум знаходиться в стані вічного й незмінного мислення [Аристотель, 2018, с. 318–319].

Ще один аргумент схожості полягає в подібності способу мислення «божественного Розуму» Боеція і Розуму Арістотеля. Божественний розум мислить усе в цілості та безпосередності (зазначає науковий редактор Паранько Р. [Боецій, 2020, с. 167]), а Розум Арістотеля бачить ціле, що є далеким від одиничного, як найкраще, і мислить саме це [Аристотель, 2018, с. 319].

На основі наведених аргументів можна зробити висновок, що концепція Бога як божественного Розуму (*divina mentis / divina ratio*) у Боеція є запозиченням аристотелівської концепції Розуму (грец. *νοῦς*).

2. *Проблема значимості концепцій вищого рівня пізнання та мети їх введення Боецієм у праці «Розрада від Філософії».*

Розгляд засобу пізнання, який Боецій іменував «божественним розумінням» (*divina intellegentia*), дає можливість ще краще зрозуміти природу пізнання людини та Бога, зокрема дослідити те, де є межі пізнання, та що є найвищим, найдосконалішим знанням (*divina scientia*), адже ступінь досконалості знання залежить від суб'єкта пізнання і, відповідно, засобу пізнання, який використовують. Із концепцією *divina intellegentia* тісно пов'язані такі концепції, як «проста форма» (*simplicia forma*) і розуміння (*intellectus*).

С. Боецій чітко розрізняє процеси набуття знання – «розумування» (*ratiocinatio*) і «розуміння» (*intellectus*). Як зазначає науковий редактор українського видання «Розради від Філософії» Паранько Р., автор цього твору протиставив пізнавальні здатності Бога і людини: людина пізнає через пов'язування між собою часткових міркувань (використання розуму), Бог натомість має безпосереднє й цілісне розуміння всього [Боецій, 2020, с. 167]. Отже, на думку Паранько Р., складнощі таких розумових операцій людини, як збір інформації, аналіз, синтез і виведення узагальнень, протиставляються тут якостям безпосередності, цілості та простоти пізнавальних здатностей Бога. [Боецій, 2020, с. 167, 204].

Отже, Боецій вводить концепції вищого рівня пізнання у своїй праці «Розрада від Філософії», щоб показати, як інтелектуальні здатності Бога відрізняються від людських і тваринних, та де є межа досконалості знання та пізнання.

3. *Проблема співвідношення концептів «проста форма» та «божественне знання».*

Оскільки Бог є вічним, то й знання Бога (*divina scientia*) охоплює все, що існує і в минулому, і в майбутньому, а також встановлює міру всьому сущому та визначає його [Боецій, 2020, с. 201, 204]. Божественне розуміння дає змогу отримати найбільш досконалий вид знання – бо пізнає просту форму, яка в ролі типу знання є вищою навіть за узагальнення, тобто досконалішою за знання, яке можна пізнати розумом, уявою та відчуттям.

Аргументація для цього ґрунтується на інших твердженнях Боеція, зокрема про те, що «чиста проста форма, не втілена у матерії – є божественною субстанцією» (трактат «De trinitate» [Boethius, 1918, p. 22]), і твердженні про те, що божественне знання, зокрема знання про майбутнє, Бог отримує не з того, що станеться в майбутньому, а лише з власної божественної простоти [Боецій, 2020, с. 204].

На основі цих двох тверджень можна зробити висновок, що джерелом божественного знання, яке вміщує в собі всю інформацію про минуле й майбутнє (а також встановлює міру всім речам), є не що інше, як проста форма.

4. *Проблема походження концепції «простоті форми» Северина Боеція.*

Щодо того, чим саме є проста форма (окрім вищенаведеної цитати про те, що проста форма, не втілена в матерії, є божественною субстанцією), Боецій у цій же праці

зазначає, що проста форма, відокремлена від образу, є найвищим (найдосконалішим) буттям, є джерелом буття, і що все існуюче своїм існуванням завдячує їй. Досліджуючи походження понять “simplicia forma” та “divina intellegentia”, можна виявити різочу схожість між трактуваннями “простої форми” (“simplicia forma”) Боеція і трактуванням “форми” (грец. μορφή) Арістотеля (наприклад, у Є. А. Радлова [Радлов, 1902, с. 273–274]), зокрема в ототожненні Бога з “формою” в обох випадках. Є. А. Радлов стверджує, що у вченні Арістотеля форма є внутрішнім початком, який доводить матерію до досконалості, робить матерію предметом. Радлов пише, що саме через це Арістотель і Бога називає «чистою формою, чистою діяльністю». Водночас Боецій ототожнює пізнання Бога та пізнання «простої форми», стверджуючи, що проста форма є «джерелом буття і його причиною», а не втілена в матерії – є божественною субстанцією. В інтерпретації Боеція, яку здійснює Дж. Маренбон [Marenbon, 2003, pp. 132–133], проста форма передує всім постатям і є їхньою причиною. Схожість легко пояснюється тим, що Северин Боецій перекладав і коментував окремі праці Арістотеля, а також часто згадував його в своїх творах, тому досліджено, що в цьому разі йдеться не тільки про схожість, але й про безпосереднє наслідування [Кулик, 2020, с. 10–11].

5. *Проблема причини різорівневості засобів пізнання та проблема різорівневості типів знання (відповідно до принципу ієрархічної вкладеності).*

Можливості пізнання не є однаковими для всіх істот, а різняться відповідно до їхнього способу життя. Нерухомі істоти наділені лише здатністю відчуття (sensus). Вони можуть лише безпосередньо сприймати матеріальні речі (figura). Усі рухомі тварини окрім відчуття також наділені уявою, тобто здатністю сприймати поставу, форму матеріальних речей відокремлено від матерії (figura sine materia). Людина, маючи відчуття й уяву, також має розум – здатність до аналізу та синтезу знання, до виведення узагальнень. Божественне розуміння «за замовчуванням» є в можливостях лише Бога, але в праці «Розрада від Філософії» є непрямий натяк на те, що людина теж може його використовувати, адже людина – єдина істота, чие обличчя звернене до неба, тобто яка здатна досягати божественне знання [Blackwood, 2015, pp. 215–217]. Виникає проблема: що є причиною різорівневості, розрізненості засобів пізнання?

Відповідно до принципу ієрархічної вкладеності, людина є менш досконалою істотою, ніж Бог, а тварини є ще менш досконалими. Але творцем різних рівнів пізнання є божественний Розум. Боецій пише: «Породження всього суцого, розвиток усього, що підлегло змінам, що в той чи інший спосіб рухається, виводить свої причини, свій порядок від незмінного божественного розуму. Із вершин своєї простоти, мов із якогось замку, він визначає розмаїття всього суцого. І те розмаїття, коли на нього дивитись у самій чистоті божественного розуму, називається провидінням. А коли те провидіння розглядати в його застосунку до всього того, що божественний розум рухає, що він упорядковує, то воно, те провидіння, ще за звичаєм стародавніх, названо долею». Надалі Боецій говорить про те, що провидіння і доля – взаємозалежні поняття, але провидіння упорядковує все, що повинно статися, як єдине й незмінне, а все упорядковане ним доля звершує у всьому його розмаїтті та часовій мінливості. Боецій порівнює існування речей і живих істот відносно провидіння та долі з колесом, що обертається, і щодамі ця річ чи істота знаходиться від первоначала (божественного розуму), тим у більш розлоге «плетиво долі» вона потрапляє. А наближаючись до божественного розуму, до провидіння, можна стати більш вільним і незалежним, тому що таким чином відбувається наближення до осі, до «серцевини всього суцого». [Боецій, 2020, с. 165–167]

Звідси випливає, що різорівневість пізнання є прикладом дії провидіння та долі, і показує ступінь наближеності (за рівнем пізнання) до «божественного розуму». Тварини перебувають найдалше, а їхня доля цілком визначена, натомість Бог уже є самою «віссю», тобто його існування цілком вільне й незалежне, а рівень пізнання – найбільш досконалий. Тут вирізняється людина, яка знаходиться між тваринами і Богом, а також може як наближатися до тварин, все менше використовуючи розум, так і переходити від розуму до

використання божественного розуміння, тобто наблизитися до Бога, що стає можливим завдяки наявності в неї свободи волі. Також можна зробити висновок про те, що різні рівні пізнання є творінням «божественного розуму», який визначає різноманіття усього сущого, а отже, і різноманіття (різнорівневність) засобів пізнання та типів знання, що отримуються за їхньою допомогою.

6. Проблема зв'язку (використання) засобів пізнання та різних рівнів знання з людськими науками та освітою.

С. Боецію належить визначна роль у формуванні середньовічної філософсько-теологічної думки, він мав значний вплив на схоластичну освіту й науку. С. Боеція слушно називають «вчителем Середньовіччя», тому що саме ним здійснене перше філософське обґрунтування тогочасної системи освіти. Його заслугою було, зокрема, довершення остаточного поділу семи вільних мистецтв на тривіум і квадрівіум. Також його авторству належать «Настанова з арифметики» та «Настанова з музики» [Кондзьолка, 2020, с. 24]. Дж. Маренбон стверджував: «Винайдене Боецієм слово “квадрівіум” було покликане зафіксувати співвідношення між чотирма математичними предметами, тобто “стежками” математичних наук, що ведуть “від відчуття до більш певних речей у божественному розумінні”» [Marenbon, 2009, p. 14]. Водночас важливим тут вбачається неоплатонічне та неопіфагорійське підґрунтя нової науки.

Проблема постає передусім через питання про те, як науки користуються засобами пізнання, а також про те, чи є наукова діяльність людини цілковито «розумуванням», чи вона водночас передбачає активне використання інших засобів пізнання, окрім розуму?

У трактаті «De Trinitate» [Boethius, 1918, pp. 19–20] Боецій розділив спекулятивну науку (знання, scientia) на три види: Фізика (натурфілософію), Математику та Теологію. Водночас він вважав, що вільні мистецтва (artes liberales) не можуть дати людині більше можливостей пізнання, аніж розум, що «дозволяє нам підніматись на висоту божественного знання» [Boethius, 1918, p. 15]. Тобто тут Боецій прямо вказав на обмежені можливості людського пізнання. У цьому разі поняття «розум» (ratio) не є тотожним поняттю розуму, яке Боецій використовує в праці «Розрада від Філософії», оскільки поняття «божественне розуміння» (divina intellegentia) було введено ним пізніше, але саме тут «розум» позначає інтелектуальні здібності людини взагалі. У будь-якому разі відправною точкою нашого дослідження є твердження про те, що заняття науками (artes liberales) є використанням розуму (тобто розумуванням).

На думку Боеція, Фізика має справу з рухом і не є абстрактною чи відокремленою: вона стосується форм, які неможливо відокремити від тіл. Відповідно до боецівської класифікації типів знання, тут можна побачити використання двох засобів пізнання: відчуття та розуму. Математика не має справи з рухом і не є абстрактною. Хоча вона й досліджує форми тіла окремо від матерії, проте, вказує Боецій, неможливо відділити буття, яке пов'язане з речовиною, від самого тіла. З цього випливає, що як наука математика використовує переважно уяву та розум. Теологія не має справи з рухом і є абстрактною та відокремленою, оскільки божественна субстанція не має ані позиції, ані руху. Боецій пише, що в цій науці не використовується уява як засіб пізнання, натомість тут відбувається сприйняття «чистої форми», «що є джерелом буття та самим буттям» [Boethius, 1918, pp. 19–20]. Тут стає очевидним, що теологія як наука користується не лише розумом, але й (переважно) божественним розумінням.

Висновок, який ми можемо зробити, полягає в тому, що людина, відповідно до вчення Боеція, використовує в науці всі засоби пізнання. Як людина використовує їх – залежить від науки, деякі з яких використовують і відчуття, і уяву, а деякі – є цілком умоглядними (користуються лише розумом і божественним розумінням).

7. Проблема меж людських можливостей пізнання та проблема призначення людини (у контексті вчення про пізнання Боеція).

Де межа людських можливостей пізнання? Чи може людина пізнавати та здобувати знання, як Бог? У чому полягає призначення людини та ким воно визначене? Ці та інші питання неминуче виникають після ознайомлення з теорією пізнання Боеція.

Відповідно до вирішення попередньо поставлених проблем, ми можемо бачити, що людина серед усіх істот інтелектуально найбільш наближена до Бога, оскільки може використовувати божественне розуміння та здобувати божественне знання. Однак людина не може мати всі знання про світ, і ці знання не можуть бути настільки ж досконалими, як знання, якими володіє Бог. Передусім це пояснюється тим, що людина не завжди може використовувати божественне розуміння, а також тим, що людина і Бог мають два різні способи існування (людина існує в часі, Бог існує у вічності, поза часом). Окрім того, творцем божественного знання є Бог, а людина не може створювати божественне знання через свою недосконалу природу. Тож людина за рівнем пізнання не дорівнює Богу, однак перебуває дуже близько до нього [Боецій, 2020, с. 90].

Боецій пише, що «люди розумом подібні до Бога», і що «Він забажав, щоб людський рід був над усіма земними істотами». Очевидно, що саме тому божественний розум (Бог) надав людині такі значні можливості пізнання. «Згідно з умовами, що природа їх визначила людині, остання лише тоді вирізняється з-поміж інших істот, коли пізнає себе; вона ж, тільки-но відступить од пізнання, ставить себе нижче тварин. Бо якщо для інших істот не пізнавати себе – це природна річ, то для людини – протиправна, хибна» [Боецій, 2020, с. 90].

Однак Боецій не вказує прямо на можливість людини долучатись до божественного розуміння, а серед суто людських засобів пізнання відводить їй розум. Незважаючи на це, людина, пізнаючи себе, світ і Бога, може підніматись до вершин божественного знання. Ця суперечність є, на перший погляд, досить дивною для логічно чітких аргументів Боеція щодо вирішення подібних проблем. Тому в контексті цієї проблеми варто згадати той факт, що людина наділена часткою божественного розуму [Боецій, 2020, с. 90].

Відповідно до розгляду сенсів і значення епістемології Северина Боеція, пропонується така інтерпретація щодо його поглядів стосовно людського пізнання: призначення людини – не тільки пізнання себе й світу. Призначення та сенс існування людини – перевищити власні можливості, а оскільки людина може наближатися до Бога лише інтелектуально (зокрема пізнаючи його, тобто пізнаючи просту форму), то єдиний можливий спосіб перевищення власних можливостей і полягає в пізнанні.

На основі вищезазначеного можна зробити такі висновки щодо теорії пізнання Северина Боеція: дві головні його концепції теорії пізнання “*divina mentis*” і “*simplicia forma*” є запозиченнями в Арістотеля; джерелом божественного знання (*divina scientia*) є проста форма (*simplicia forma*). Досліджено, що засоби пізнання та типи знання в епістемології Боеція прямо співвідносяться з науками та освітою, а різнорівневість засобів пізнання й типів знання визначаються божественним розумом. Не менш важливим є і те, що мета введення Боецієм концепцій пізнання вищого рівня полягає в тому, щоб показати різницю між інтелектуальними здатностями (здатностями пізнання) тварин, людини і Бога, а також окреслити межі можливостей пізнання кожного з них. Також, враховуючи все вищевикладене, підсумком дослідження стає інтерпретація сенсу пізнання та призначення людини в контексті теологічної епістемології С. Боеція, яка передбачає можливість перевищення людиною власних здатностей, зокрема – здатностей до пізнання, що уможливило наближення людини до рівня Бога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аристотель. Метафизика / пер. с древнегр. А. Маркова. Москва: Рипол классик, 2018. 384 с.
- Боецій С. Розрада від Філософії / пер. з лат. А. Содомори; наук. ред. і примітки Р. Паранько. Львів: Априорі, 2020. 208 с.
- Бокал Г. В. Постановка проблеми онтологічного статусу універсалій у філософському спадку С. Боеція. *Вісник Київського Університету. Серія: Філософія. Політологія*. Вип. 54. 2003. С. 33–34.
- Жадько К. В. Релігійна та філософські альтернативи в самоорганізації спільнот: Августин і Боецій. *Гуманітарний вісник ЗДА*. 2011. № 46. С. 225–234.
- Кондзьолка В. Останній римлянин. *Боецій С. Розрада від Філософії* / пер. з лат. А. Содомори; наук. ред. і примітки Р. Паранько. Львів: Априорі, 2020. С. 19–48.
- Котусенко В. В. Еволюція окремих епістемологічних ідей у філософії західноєвропейського пізнього Середньовіччя. *Наукові записки НаУКМА, Філософія та релігієзнавство*. 2016. Т. 180. С. 30–36.
- Кулик М. Р. Концепції «divina intellegentia» та «simplicia forma» в теологічній епістемології Северина Боеція. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Дні науки філософського факультету – 2020»*. 2020. Ч. 1. С. 10–11.
- Пхиденко С. Северин Боецій: логічна інтерпретація тринітарної проблеми. *Українське релігієзнавство*. 2006. № 38. С. 20–31. DOI: <https://doi.org/10.32420/2006.38.1720>.
- Радлов Э. А. Форма, в философии. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: т. XXXVI*. Санкт-Петербург: Акционерное издательское общество Ф. А. Брокгауз – И. А. Ефрон, 1902. 478 с.
- Blackwood S. The Consolation of Boethius as Poetic Liturgy. Oxford: Oxford University Press, 2015. 361 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198718314.001.0001>.
- Boethii S. De consolatione Philosophiae libri quinque / Recensuit Guilelmus Weinberger. Vindobonae: Hoelder-Pilcher-Tempsky; Lipsiae: Akademische Verlags-Gesellschaft, 1934. 260 p.
- Boethius S. The Theological Tractates and The Consolation of Philosophy with an English Translation from the Latin / Trans. by H. F. Stewart, E. K. Rand. Portsmouth: Heinemann, 1918. 424 p.
- Chadwick H. Boethius: The Consolation of Music, Logic, Theology, and Philosophy. Oxford: Oxford University Press; New York: Clarendon Press, 1998. 398 p.
- Five Texts on the Mediaeval Problem of Universals: Porphyry, Boethius, Abelard, Duns Scotus, Ockham / Ed. by Paul V. Spade. Indianapolis: Hackett, 1994. 320 p.
- Gruber J. Kommentar zu Boethius de consolatione philosophiae. Berlin: Walter de Gruyter, 1978. 440 p.
- Magee J. Boethius on Signification and Mind. New York: E. J. Brill Leiden, 1989, 165 p. DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004320741>.
- Marenbon J. Boethius. New York: Oxford University Press, 2003. 269 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/0195134079.001.0001>.
- Marenbon J. The Cambridge Companion to Boethius. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 369 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CCOL9780521872669>.
- Suto T. Boethius on Mind, Grammar and Logic. Leiden, The Netherlands: Brill, 2011. 296 p. DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004216044>.

Кулик Максим Романович

студент, філософський факультет
Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, 01033
E-mail: maksimkulik.philosophy@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4696-0088>

Стаття надійшла до редакції: 30.10.2020

Схвалено до друку: 27.11.2020

THE THEORY OF KNOWLEDGE OF SEVERIN BOETHIUS: MAIN CONCEPTS AND MEANINGS IN THE CONTEXT OF MEDIEVAL THEOLOGY

Kulyk Maksym R.

Undergraduate Student, Department of Philosophy
Taras Shevchenko National University of Kyiv
60, Volodymyrska Street, 01033, Kyiv, Ukraine
E-mail: maksimkulik.philosophy@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4696-0088>

ABSTRACT

The article considers the issues of some initial provisions of the theory of cognition as part of the theology of the famous medieval thinker Severin Boethius. The main concepts of cognition are considered: reason, intellect, intelligence, divine knowledge, universals, divine mind, simple form and others. The aim of the article is to systematically present the key problems that reveal the place of cognition as an activity that determines the meaning of human existence in the epistemological doctrine of S. Boethius. Arguments in favor of the relationship between the concept of “divine mind” by S. Boethius and the concept of *νοῦς* (from the Greek “mind”) in Aristotle. The origin of the concept of “simple form” is revealed. Based on conceptual analysis, it has been shown that much of Severin Boethius’ epistemological ideas are borrowed from Aristotle. Research has been conducted on the relationship between the concepts of “simple form” and “divine knowledge” as different types of knowledge acquired through “divine intelligence”. The significance of the concepts of the highest level of cognition is demonstrated and the purpose of their introduction by S. Boethius in the work “Consolation from Philosophy” (in the context of his epistemology) is investigated. The reasons for the diversity of means of cognition and types of knowledge, as well as the reasons for their different perfection (according to the principle of hierarchical nesting) are identified. It has been determined that the metaphysical entities that participated in such a division are destiny, providence, and the divine mind. The human use different means of cognition in education and science has been studied and the distribution of means of cognition and types of knowledge in accordance with individual sciences according to the classification of S. Boethius has been established. The result of the study is a theological interpretation of the views of S. Boethius on the limits and possibilities of human knowledge and purpose of human as a being created by God.

Keywords: epistemology, cognition, divine mind, intellect, knowledge, theology.

REFERENCES

- Aristotle. (2018). *Metaphysics*. (A. Markov, Trans.). Moscow: Ripol Classic. (In Russian).
- Blackwood, S. (2015). *The Consolation of Boethius as Poetic Liturgy*. Oxford: Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198718314.001.0001>.
- Boethius, S. (1918). *The Theological Tractates and The Consolation of Philosophy with an English Translation from the Latin*. (H. F. Stewart & E. K. Rand, Trans.) Portsmouth: Heinemann. (In Latin & English).
- Boethius, S. (1934). *The Consolation of Philosophy, Five Books*. Vienna: Hoelder-Pilcher-Tempsky; Leipzig: Academic Publishing Society. (In Latin).
- Boethius, S. (2020). *The Consolation of Philosophy*. (A. Sodomora, Trans.). Lviv: Apriori. (In Ukrainian).
- Bokal, A. V. (2003). Problematization of the Ontological Status of Universals in the Philosophical Heritage of S. Boethius. *The Herald of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Philosophy. Political science)*, 54, 10–11. (In Ukrainian).
- Chadwick, H. (1981). *Boethius, the Consolations of Music, Logic, Theology, and Philosophy*. Oxford: Oxford University Press; New York: Clarendon Press.
- Gruber, J. (1978). *Kommentar zu Boethius de Consolatione Philosophiae*. Berlin: Walter de Gruyter. (In German).
- Kondziolka, V. (2020). The Last Roman. In S. Boethius. *The Consolation of Philosophy* (pp. 19–48). (A. Sodomora, Trans.). Lviv: Apriori. (In Ukrainian).

- Kotusenko, V. (2016). Evolution of Some Epistemological Ideas in the Philosophy of Western European Middle Ages. *NaUKMA Research Papers in Philosophy and Religions, 180 (Philosophy and Religious Studies)*, 30–36. (In Ukrainian).
- Kulyk, M. R. (2020). The Concepts of “Divina Intellegentia” and “Simplicia Forma” in the Theological Epistemology of Severin Boethius. In *Proceedings from the International Scientific Conference “Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2020”* (Part 1, pp. 10–11). (In Ukrainian).
- Magee, J. (1989). *Boethius on Signification and Mind*. Leiden; New York: E. J. Brill. DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004320741>.
- Marenbon, J. (2003). *Boethius*. New York: Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/0195134079.001.0001>.
- Marenbon, J. (Ed.). (2009). *The Cambridge Companion to Boethius*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CCOL9780521872669>.
- Phidenko, S. (2006). Severinus Boethius: Logical Interpretation of the Trinitarian Problem. *Ukrainian Religious Studies*, 38, 20–31. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.32420/2006.38.1720>.
- Radlov, E. L. (1902). Form, In Philosophy. In *Encyclopedic Dictionary of Brockhaus and Efron* (Vol. XXXVI). Saint Petersburg: Joint Stock Publishing Company F. A. Brockhaus – I. A. Efron. (In Russian).
- Spade, P. V. (Ed.). (1994). *Five Texts on the Mediaeval Problem of Universals: Porphyry, Boethius, Abelard, Duns Scotus, Ockham*. Indianapolis: Hackett.
- Suto, T. (2011). *Boethius on Mind, Grammar and Logic*. Leiden, The Netherlands: Brill. DOI: <https://doi.org/10.1163/9789004216044>.
- Zhadko, K. (2011). Religious and Philosophical Alternatives in Self-Organization of Community. *Humanitarian Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*, 46, 225–234. (In Ukrainian).

Article arrived: 30.10.2020

Accepted: 27.11.2020